

Kitap Tanıtımı/Book Review

Cenk Demir, Osmanlı'da Amerikan Kızılhaçı, Yeditepe Akademi, İstanbul 2022

Batuhan Başar*

(ORCID: 0009-0006-6761-1713)

Makale Gönderim Tarihi

13.01.2024

Makale Kabul Tarihi

20.02.2024

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Başar, B., "Kitap Tanıtımı/Book Review: Cenk Demir, Osmanlı'da Amerikan Kızılhaçı, Yeditepe Akademi, İstanbul 2022", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 9/1 (Mart 2024): 912-916.

APA: Başar, B. (2024). Kitap Tanıtımı/Book Review: Cenk Demir, Osmanlı'da Amerikan Kızılhaçı, Yeditepe Akademi, İstanbul 2022. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 9 (1), 912-916.

Cenk Demir, Yakınçağ Tarihi Anabilim dalında araştırmalar yapmaktadır. Türk-Amerikan ilişkileri bağlamında Amerikan misyoner örgütlerinin Türkiye'deki dinî, eğitim, sağlık, sosyal ve kültürel faaliyetleri konularında yayınları yer almaktadır. Ayrıca XIX. yüzyıl ve XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Sinop kent tarihi hakkında makaleleri, kitap bölümleri, yayınlanmış uluslararası ve ulusal bildirileri bulunmaktadır. Demir'in *Osmanlı'da Amerikan Kızılhaçı* adlı eseri ise Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) 2023 yılı Bilimsel Telif Eser Ödülleri (TÜBA-TESEP) kategorisinde Kayda Değer Telif Eser ödülüne layık görülmüştür.

Eserin zamansal örgüsü her ne kadar 1896-1922 yılları ile sınırlandırılmış olsa da eser, geriye dönük ve Erken Cumhuriyet dönemine değinen tarihsel sarkmaları söz konusudur. Çalışmanın

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Sinop Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye, 220133019@ogrenci.sinop.edu.tr.

MA Candidate, Sinop University, Institute of Graduate Studies, Main Discipline of History, Turkey.

mekânsal sınırları İstanbul merkezli Anadolu coğrafyasıdır. Ne var ki yer yer bu sınırlar aşılp Suriye Beyrut'u ve Balkanlar'daki gelişmeler de mekânsal kapsama dâhil edilmiştir. Kitap, Osmanlı İstanbul'unda, Anadolu'da, zaman zaman daha geniş coğrafyalarda yaşanan hadiselere tanıklık eden Amerikan Kızılhaç'ı görevlilerin bakış açısıyla olayları ele almaktadır. Tüm bu sınırlar bağlamında Osmanlı Devleti'nde meydana gelen siyasi, içtimai ve askerî hadiseler bu çalışma etrafında şekillendirilmeye çalışılmıştır.

Mart 2022'de 1. baskısını yapan eser, fiziksel açıdan 520 sayfalık hacimli bir çalışma olup cilt özelliği karton kapak, kâğıt cinsi ise kitap kağıdıdır. 3.5 x 21 cm boyutta basımı gerçekleştirilen eser, görsel açıdan ilgi çeken kitap kapağı ile okuyucuyu karşılamaktadır. Kitap kapağındaki grafik tasarım ve öğeler; Amerika toplumunun, sosyal hayatının ve dinî yaşantısının vurgusu ön plana çıkarılarak tarihsel seyir içerisinde renkli bir insan portresi çizilmektedir. Kapak görselinden hareketle, ulusal temsiliyet sistemlerinin faaliyetleri geniş coğrafyalara ulaştıkça, Kızılhaç aktivizmi çerçevelenmiş ve görsel olarak yabancı uyruklulara yardım etmeyi ulusal ahlakın bir simgesi ve görevi olarak ortaya koymuştur. Kızılhaç misyonları XX. yüzyıla kadar Kızılhaç bayrağını taşıdıktan sonra görsellerine ulusal bayrakları eklemiştir. Dolayısıyla Kızılhaç çerçevesinde bu şekilde mitolojik ulusal figürler de hareketin genişlemesi için kullanılmaya başlanmıştır.

Amerikan Kızılhaç'ı ise XIX. yüzyılın sonlarında ve XX. yüzyılın başlarında sosyal kesimin, toplumun görsel temsillerinde ABD'nin kadını kişileşmesi özelliklerini taşıyan *Columbia* figürünü kullanmıştır. XX. yüzyılın başlarından kalma bir posterde, Kızılhaç hemşiresi ve Noel çelengiyle resmedilmiş *Columbia* figürünün beraber kullanılması, kitap kapağındaki görselin mistik bir mesajla Amerikan Kızılhaç Örgütü'nün kuruluş amacıyla bağdaştırılmasını kolaylaştırmıştır.

Yazarın, TÜBİTAK-2219 Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Bursu sonrası ortaya çıkan *Osmanlı'da Amerikan Kızılhaç* kitabının temel kaynağı, Washington D.C. ve College Park/Maryland'da bulunan *Amerikan Ulusal Arşivleri ve Kayıtlar İdaresi*'nde (*National Archives and Records Administration / NARA*) yer alan belgelerdir. Demir, kitabın kaynakça kısmında yer alan ve dikkat çeken ulusal arşivlerdeki belgeleri birinci elden inceleme fırsatı bulmuştur. Çalışmanın Amerika ayağında,

Amerika Birleşik Devletleri Kongre Kütüphanesi, Harvard Üniversitesi, Columbia Üniversitesi, Boston Congregational Kütüphanesi ve arşivinden yararlanan Demir, Amerikan Kızılhaç Örgütü'nün Osmanlı Devleti'ndeki faaliyetleri hususunda Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'ndan istifade etmiştir. Yine örgütün Osmanlı coğrafyasındaki sağlık, ulaşım ve muhacirler konusundaki bilgilerin ve fotoğrafların temin edilmesinde ise Kızılay Belge ve Arşiv kısmından yararlanmıştı. Genel itibarıyla çalışma, kaynak bakımından birçok süreli yayını, araştırma ve inceleme eserlerini, tezleri ve internet kaynaklarını bünyesinde barındırmaktadır. Bölümün ana çerçevesini oluşturan Hristiyan ve Müslüman unsurlarla Amerikalıların gözünden Ermeni, Rum, Rus ve Türk toplumları hakkındaki anlatılar esere kozmopolit bir özellik kazandırmıştır. Adı geçen etnik grupların oluşturduğu nüfus, birçok kavramı da beraberinde getirmiş; diploması, isyan, katliam, savaş, göç vb. olgular eşliğinde meydana gelen kitlesel durumlar, Amerikan Kızılhaç Örgütü perspektifinde müellif tarafından geniş bir şekilde ele alınmıştır.

Üç bölümden oluşan çalışmanın giriş kısmında, XVIII. yüzyılın sonlarında başlayan ve 1830'da resmiyet kazanan Türk-Amerikan ilişkilerinin ileri bir seviyeye taşınmasındaki Amerikalı Tüccarların, misyonerlerin ve diplomatların birtakım faaliyetleri aktarılmaktadır.

Yazar, eserin birinci bölümünde Birinci Dünya Savaşı yıllarında hümanizmin giderek ülkeler arası ağlar etrafında örgütlendiği, seküler bir yapıya ulaştığı ve kavramın bir ahlaki disiplin ve hayat tarzı oluşturduğu anlatıları ele almıştır. Yine bu bölümde Amerikan karakterinin dünyevi ve uhrevi hedeflerini içine alan püritenizmi Amerikan hayırseverlik kavramı ile bağdaştıran Demir, XX. yüzyılın başlarında insani yardım faaliyetlerine başlayan Amerikan Kızılhaç'ının Osmanlı Devleti üzerindeki yardım çalışmalarına değinilmiştir.

Olaya çözümleyici bir şekilde yaklaşan Demir, hayırseverlik kavramında hareketle ABD'nin, Osmanlı Devleti üzerindeki hâkimiyetinin ana karakterlerini misyonerlik faaliyetleri ve hayırseverlik olgusuyla açıklamıştır. Amerikan Kızılhaç Örgütü'nün kuruluş nedenlerini

teşkil eden *insani yardım* başlığı tamamen ülkelerin savaş dönemlerinden sonraki acılarla baş başa bırakılmasından ortaya çıkmıştır. Bu minvalde 24 Haziran 1859 tarihinde cereyan eden Solferino Muharebesi'nin sonucunda binlerce yaralının geride bıraktığı fiziksel ve psikolojik hikayeler Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin kuruluşunun fitilini ateşlemiştir. Savaşlardan sonra eğitim, sağlık, ulaşım alanında ortaya çıkan yetersiz durum günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Avrupa'da alçak gönüllülüğü, yaptığı sade insani yardımlarla tanınan Clara Barton tarafından fark edilmiş ve Amerikan Kızılhaç Örgütü'nün resmi bir vücut haline gelmesi kesinleşmiştir.

XIX. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı Devleti içerisinde meydana gelen etnik temelli hareketlenmelerin sonucunda, uluslararası konjonktürde kendisini yalnız hisseden Osmanlı Devleti'nin coğrafyasında hızlı bir şekilde teşkilatlanma yoluna giden Amerikan Kızılhaç Örgütü'nün çalışmaları ele alınmıştır. Teşkilatlanma sonucunda Osmanlı coğrafyasında açılan ilk Amerikan Kızılhaç şubesinin detayları da bu bölüm de incelenmiştir.

İkinci bölümde, Balkan Savaşları (1911-1912) ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) ekseninde Amerikan Kızılhaçı'nın Trakya, İstanbul, Anadolu ve Filistin Cephesi'ndeki faaliyetlerini irdeleyen Demir, Balkan coğrafyasından yola çıkarak Türk askerlerine sağlık ve çeşitli alanlarda yapılan yardım çalışmalarını görsel açıdan birçok tablo ve fotoğrafla ele almış, rakamsal verilerle anlatısını desteklemiştir. Söz konusu savaşların geniş coğrafyalarda cereyan etmesinden hareketle, Kızılhaç Örgütü'nün Anadolu'da hızlı bir teşkilatlanmaya gitme sürecini kronolojik bir doğru üzerinde kaleme alan müellif, iki savaş arasında örgütün stratejik noktalarda gerçekleştirdiği organizasyonları sistemli bir şekilde ele almıştır. Yine bu bölümde, fiili savaş esnasında Osmanlı Devleti'nin önemli kurumlarından biri olan Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin gösterdiği mücadeleye değinen yazar, adı geçen kurumun Osmanlı Devleti ve Amerikan Kızılhaç Örgütü arasındaki ilişkileri ileri seviyeye taşıdığını okuyucunun ilgisine sunmuştur.

Dünya üzerinde gerçekleşen her savaş geride acı, hüznün, trajedi ve birçok hikâye barındırmıştır. Eserin üçüncü ve son bölümü yukarıdaki kavramlar ışığında temel bir problemi ele almıştır. Bilindiği üzere 30 Ekim 1918'de gerçekleşen Mondros Mütarekesi'ni takiben Osmanlı

coğrafyasında işgaller gerçekleşmiştir. Mütareke boyunca yaşanan askerî ve demografik değişiklikler, Rusya'daki ihtilal sonucu özellikle Beyaz Rusların göç hareketleri, 9 Eylül 1922'de İzmir'in Yunan işgalinden kurtuluşu, bu esnada örgütün Rumlara yönelik yardım çalışmaları son bölümün ana temasının Mülteciler üzerinden şekillenmesine yol açmıştır. Bahsedildiği üzere savaşın arkasında bıraktığı derin ve kalıcı izleri iyileştirmek için Amerikan Kızılhaç'ının kendi içerisinde yeni kurumlar oluşturduğunu bu kurumların ne gibi faaliyetlerde bulunduğunu rakamsal verilerle kaleme alan Demir, eserini noktalarken tarihsel süreci göz ardı etmeyerek günümüzde Amerikan Kızılhaç ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ilişki düzeyini incelemiştir.

Sonuç olarak, Cenk Demir tarafından kaleme alınan Osmanlı'da Amerikan Kızılhaç adlı eser; sadece bir örgütün faaliyetleri şeklinde ele alınmamış, aynı zamanda kitabın anahtar kavramlarından yola çıkarak tarihsel bir zemine oturtulmuştur. Merhamet, hümanizm, Amerikan Hayırseverliği gibi nosyonlar çerçevesinde okuyucuya sunulan eserde Demir, Amerikan Kızılhaç Örgütü'nün teşekkül nedenlerini, gerçekleştirdiği organizasyonları, çalışmalarını sistematik ve kronolojik bir şekilde okuyucunun dikkatine sunmuştur. Amerikan Kızılhaç olgusunun altyapısını temsil eden hayırseverlik kavramından yola çıkarak, Osmanlı Devleti'nde meydana gelen siyasi, askerî ve idari olayları söz konusu örgütle bağdaştıran yazar bu minvalde yapılan çalışmaları sade bir dil, akademik bir üslup ve görsel bakımdan zengin bir içerikle yazıya aktarmıştır. Müellif bu sayede birçok etnik unsurun sosyolojik olaylarını, Amerikan Kızılhaç Örgütü çerçevesinde dile getirmiştir. Bu doğrultuda eser, tarih literatürlerinde konu bakımından önemli bir kaynak olarak kendisine yer edinmiş, kitabın çeşitli satış noktalarında okuyucu ile buluşturulması hedeflenmiştir.